

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ BARBAROSSA ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΑΠΟΡΡΗΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ROBERTSON

Αποτελεί γεγονός ανεπίδεκτο αμφισβήτησης ότι η καθυστερημένη έναρξη της γερμανικής επίθεσης κατά της Σοβιετικής Ένωσης, μόλις στις 22 Ιουνίου 1941, συνέβαλε καθοριστικά στην τελική αποτυχία της επιχείρησης Barbarossa και ότι η έκβαση της επιχείρησης αυτής έκρινε σε μεγάλο βαθμό την όλη εξέλιξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τουλάχιστον στο στρατιωτικό τομέα. Πως και γιατί όμως ο Hitler δεν εισέβαλε στο σοβιετικό έδαφος ενωρίτερα, ώστε να μην υποστεί τον μοιραία αρνητικό αντίκτυπο από την έλευση του επερχόμενου «παγωμένου» χειμώνα; Ο εντοπισμός της αιτίας στην καθυστέρηση που προκάλεσε η αναγκαστική στροφή του προς τα Βαλκάνια ανταποκρίνεται, κατά πρώτον, στις υπαγορεύσεις της κοινής λογικής. Προτού εισβάλει στη Ρωσία, δεν ήταν δυνατό παρά να αποβλέψει στη διασφάλιση των νώτων του. Αφότου, μάλιστα, οι Βρετανοί, μετά την αποτυχία της απόπειρας του Mussolini να καταλάβει την Ελλάδα, εγκατέστησαν βάσεις στην Κρήτη και το Αιγαίο, ο κίνδυνος ήταν ορατός¹. Τα συνακόλουθα γεγονότα είναι γνωστά: στις 13 Δεκεμβρίου 1940, εξέδωσε την κατευθυντήρια εντολή (Directive no. 20) για την εκτέλεση της επιχείρησης Marita, κατά της Ελλά-

1. Βλ. Χαρακτηριστικά, *History of the Second World War: Grand Strategy*, τόμ. III, by J. M. A. Gwyer-J. R. M. Butler, Λονδίνο (H. M.'s Stationery Office), 1964, σ. 68-69, *Ciano's Diplomatic Papers*, ed. by M. Muggeridge, Λονδίνο, σ. 408, 420. Επισήμανση του γεγονότος από τη γερμανική πλευρά, K. von Toppelkirsch, "Der deutsche Balkanfeldzug 1941", *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, IV (1954), σ. 145-56. Πρόσφατη αναφορά, J. Förster, "Hitler's Decision in favour of War against the Soviet Union" in H. Boog, *Germany and the Second World War*, vol. IV: *The Attack on the Soviet Union*, Νέα Υόρκη 1999, σ. 39, G. Gorodetsky, *Grand Delusion. Stalin and the German Invasion of Russia*, Yale University Press, 1999, σ. 83-84.

δος, «επικουρικής» –όπως αρμόδια χαρακτηρίστηκε– της αντίστοιχης Barbarossa, η οποία, αφού είχε εκτενώς συζητηθεί σε στενό κύκλο στις 5, υπογράφηκε στις 21 Δεκεμβρίου². Η άρρηκτη αυτή σύνδεση των δύο σχεδίων θα σφραγίσει οριστικά έκτοτε καίρια την πορεία της εκστρατείας κατά της Σοβιετικής Ένωσης, θα ενισχυθεί, μάλιστα, μετά την εκτέλεση και του πραξικοπήματος στο Βελιγράδι, το οποίο συνδέεται, και αυτό, με την αποτυχία της «εαρινής επίθεσης» του Mussolini κατά των ελληνικών θέσεων στην Αλβανία.

Η μαρτυρία όλων των πρωταγωνιστών στην ένοπλη σύρραξη θα επιβεβαιώσει ότι η μοιραία κατά πέντε εβδομάδες καθυστέρηση στην έναρξη της εκστρατείας κρίθηκε απαραίτητη προκειμένου να υποταγεί, προηγουμένως, η Βαλκανική Χερσόνησος και τα παρακείμενα νησιωτικά εδάφη. Από όλες τις αποφάσεις του, θα παρατηρήσει ο γνωστός μελετητής του Hitler Alan Bullock, η τελευταία υπήρξε αυτή που εκ του μακρόθεν και με τη μείζονα προσοχή σχεδιάστηκε και που, ακόμη, τον έκαμε να διστάσει ολιγότερο και να την υιοθετήσει με τόσο μεγάλη εμπιστοσύνη και να καθυστερήσει κατά πέντε εβδομάδες την έναρξή της, προκειμένου να τιμωρήσει τους Γιουγκοσλάβους και να διαρρυθμίσει κατάλληλα τα βαλκανικά πράγματα³.

Πρώτα, προφορικά και γραπτά, θα αναφερθούν στο θέμα οι Βρετανοί ηγέτες και τα επίλεκτα στελέχη του Foreign Office, στρατιωτικοί ιθύνοντες και επίσης Σοβιετικοί ιστοριογράφοι, ο ίδιος ο Hitler και κορυφαίοι επιτελείς του, καταθέτοντας στη Δίκη της Νυρεμβέργης ή συγγράφοντας τα απομνημονεύματά τους μετά τη λήξη του πολέμου. Γενικό συμπέρασμα: η μοιραία κατά πέντε εβδομάδες καθυστέρηση στην έναρξη της εκστρατείας στη Ρωσία, αντί των μέσων Μαΐου στις 22 Ιουνίου 1941, κρίθηκε απαραίτητη προκειμένου να υποταγεί, προηγουμένως, η Βαλκανική Χερσόνησος και τα παρακείμενα νησιωτικά εδάφη.

Ενωρίς ήδη, στις 23 Οκτωβρίου 1941, ο Anthony Eden είχε δημόσια υποστηρίξει ότι η «ηρωική αντίσταση της Ελλάδος ανέτρεψε το χρονοδιάγραμμα των επιχειρήσεων του Hitler και μετέθεσε την προκαθορισμένη ημερομηνία επιθέσεως στη Ρωσία κατά έξη τουλάχιστο κρίσιμες εβδομάδες». «Τι θα σήμαινε σήμερα ακριβώς για τον Hitler να έχει κερδίσει έξη επιπλέον εβδομάδες!» – επέλεγε χαρακτηριστικά⁴. Στο ίδιο μάλιστα συμπέρασμα θα επανέλθει, υπό το φως και

2. *Hitler's War Directives*, ed. by H. R. Trevor Roper, Λονδίνο 1964, σ. 48-52.

3. A. Bullock, "Hitler and the Origins of the Second World War" in E. M. Robertson (ed.), *The Origins of the Second World War*, σ. 218.

4. American Council on Public Affairs, *The Greek White Book: Diplomatic Documents relating to Italy's aggression against Greece*, Washington D. C., 1943, σ. 14.

των εξελίξεων που είχαν μεσολαβήσει, στις 8 Ιανουαρίου 1942⁵, ενώπιον της Βουλής των Κοινοτήτων, και σε δημόσιες δηλώσεις του, στις 24 Σεπτεμβρίου 1942⁶. Την επαύριο του πολέμου, ο Winston Churchill θα επαναλάβει την αυτή θέση: «η περιπέτεια στα Βαλκάνια, στην οποία παρασύρθηκε ο Hitler», επέφερε καθυστέρηση πέντε εβδομάδων στην εξαπόλυση της επίθεσης κατά της Ρωσίας: «είναι λογικό να πιστεύσωμε ότι με τον τρόπον αυτό εσώθη η Μόσχα». Οι ίδιοι οι Σοβιετικοί, στρατιωτικοί ιθύνοντες και επίσημοι ιστοριογράφοι, αναγνώρισαν ανεπαφύλακτα τη σημασία της ελληνικής αντίστασης στην πίεση του Άξονα και απέδωσαν την καθυστερημένη εφαρμογή του Σχεδίου Barbarossa στην αναγκαστική εισβολή στα Βαλκάνια. Ταυτόσημη υπήρξε η θέση των ιθυνόντων εκπροσώπων και του αντίπαλου μετώπου, πρωταρχικά της ναζιστικής Γερμανίας, οι οποίοι αναφέρονται, επίσης, στις αρνητικές επιπτώσεις της επιχείρησης Marita – σε βάρος της εκστρατείας κατά της Σοβιετικής Ένωσης⁷. Ακόμη πιο εμφαντικά είχε αναφερθεί στο γεγονός ο ίδιος ο Hitler, κατ' εξοχήν στις εκμυστηρεύσεις του: η στροφή προς τα Βαλκάνια, αναπόφευκτη μετά την άφρονα ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος, είχε ως αποτέλεσμα την καθυστέρηση και, τελικά, την αποτυχία της εκστρατείας στη Ρωσία⁸.

Θα ήταν, άραγε, νοητό να αμφισβητηθεί το κύρος ενός θεμελιακού στρατηγικού αξιώματος ή, άλλως, δυνατό να υποτεθεί ότι οι κορυφαίοι πρωταγωνιστές στη διαμόρφωση των γεγονότων, εκκινώντας μάλιστα από διαφορετική αφετηρία, υπέπεσαν, όλοι ανεξαιρέτως, στην ίδια πλάνη; Θα ήταν, πράγματι, εύλογο ή και εφικτό να αναζητηθούν στην περίπτωση των μεν και, ταυτόχρονα, των δε κινήτρα, ταυτόσημα ή διαφορετικά, τα οποία τους ώθησαν στην διατύπωση ενός κοινού εσφαλμένου συμπεράσματος; Μία μερίδα έμμεσα και μία άλλη, ακόμη μικρότερη, άμεσα δεν δίστασε έκτοτε να το επιχειρήσει. Πρόσφατα μάλιστα υπο-

5. Στο ίδιο.

6. «Ασχέτως προς ό,τι θα είπουν οι ιστορικοί του μέλλοντος εκείνο όπερ δυνάμεθα να είπωμεν ημείς από τούδε είναι ότι η Ελλάς έδωσε πρώτη αλησμόνητον μάθημα εις τον Μουσσολίνι, ότι με την μικράν βοήθειαν την οποίαν τότε εστάθημεν ικανοί να της παράσχωμεν εκράτησε τους Γερμανούς επί εξ εβδομάδας, ότι ανέτρεψε την χρονικήν σειράν όλων των σχεδίων του Γερμανικού Επιτελείου και επέφερεν ούτω ριζικήν μεταβολήν εις την εξέλιξιν των επιχειρήσεών του και ίσως εις την όλην πορείαν του πολέμου...». Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών [ΙΔΑΥΕΔ], Κεντρική Υπηρεσία, 1945/81 (Εγκύκλιος) 23 Μαΐου 1945.

7. Εκτενέστερη αναφορά στις δηλώσεις των Βρετανών, Σοβιετικών και Γερμανών ιθυνόντων, βλ. Α. Ι. Ζαπάντης, *Ελληνοσοβιετικές σχέσεις 1917-1941* (μεταφρ. Άγγελου Βλάχου), Αθήνα 1989, σ. 453-461, 529-531.

8. Βλ. χαρακτηριστικά, L. Riefenstahl, *Memoiren*, Αθήνα 1987, σ. 241.

στηρίχθηκε ότι, δήθεν, οι Βρετανοί ιθύνοντες επεδίωξαν, αποδίδοντας την καθυστέρηση στη γερμανική εισβολή στα Βαλκάνια, να συγκαλύψουν την αποτυχία της στρατιωτικής παρέμβασής τους στην Ελλάδα, την άνοιξη του 1941· ενώ, οι Γερμανοί ιθύνοντες – υιοθετώντας έναν επάλληλο ισχυρισμό – θέλησαν, από την πλευρά τους, να αποσείσουν τις ευθύνες που τους βάραιναν για την άτυχη έκβαση της εκστρατείας τους στη Ρωσία⁹.

Η αναίρεση ανάλογων επιχειρημάτων, εξ ορισμού αβάσιμων, δεν είναι ιδιαίτερα δυσχερής. Τα βρετανικά αρχεία πιστοποιούν, μέσω απόρρητων εκθέσεων, την κοινή, χωρίς την ελάχιστη εξαίρεση, τοποθέτηση των Βρετανών διπλωματών και στρατιωτικών, αλλά και –μεταγενέστερα– των υπεύθυνων υπηρεσιακών εμπειρογνομόνων, ότι η αναβολή της επίθεσης κατά της ΕΣΣΔ υπαγορεύθηκε από κριτήρια πολιτικο-στρατηγικά. «Θα χαρώ – τηλεγραφούσε εμπιστευτικά ο σύμβουλος της ειδικής διεύθυνσης του Foreign Office, Baggaley στον Βρετανό πρέσβη στο Κούμπιτσεφ – «αν επισημάνετε στη Σοβιετική Κυβέρνηση ότι η Ρώσοι οφείλουν πολλά εις τους Έλληνες για τον γενναίο αγώνα τους, ο οποίος καθυστέρησε την γερμανική επίθεση κατά της Ρωσίας»¹⁰. Ως «απόλυτα τεκμηριωμένη» χαρακτήριζε την άποψη αυτή σε μήνιά του, την ίδια ημέρα προς τον Eden, και ο πρέσβης στην Ελλάδα, Michael Palairret¹¹. Η ειδική, τέλος, κυβερνητική υπηρεσία υπό την επωνυμία Ιστορικό Τμήμα θα υιοθετήσει εμπιστευτικά την επαύριο του πολέμου το ακόλουθο συνοπτικό συμπέρασμα που είχε ήδη συναγάγει το αρμόδιο Υπουργείο Στρατιωτικών: «Τα αξιοσημείωτα επιτεύγματα του μικρού ελληνικού Στρατού στη διάρκεια της πρώτης φάσης του πολέμου να αντισταθεί, πρακτικώς χωρίς βοήθεια, στην Ιταλία επί πέντε μήνες και επί δύο ακόμη μήνες στους Γερμανούς, έχει γίνει δεκτό ότι άσκησε σημαντική επίδραση στην γενική στρατηγική του πολέμου»¹². Όπως, πράγματι, γνωρίζουμε, βάσει ήδη των αποδεικτικών στοιχείων που κατατέθηκαν κατά τη Δίκη της Νυρεμβέργης, η απροσδόκητα επίμονη αντίσταση ανέτρεψε το χρονοδιάγραμμα του γερμανικού επιτελείου για την επίθεση κατά της Ρωσίας, η οποία, αντί της 15ης Μαΐου, μετατέθηκε στις 22 Ιουνίου 1941. Στη διάρκεια του πολέμου, αλλά και

9. H. A. Richter, "The Impact of Operations Marita and Merkur on Barbarossa. The six missing weeks in front of Moscow. Myth or Historical Truth?", *Macedonia and Thrace, 1941-1944. Occupation-Resistance-Liberation*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 15-32.

10. P. R. O., FO 371/33165, Baggalay, 12 Ιανουαρίου 1942.

11. P. R. O., FO 371/33165, M. Palairret (Βρετανική πρεσβεία Αθηνών) προς Eden, 12 Ιανουαρίου 1942.

12. P. R. O., CAB 106/511, Historical Section Office of the Cabinet: "War Office summary on Greece's campaign of the Axis".

μετά τον τερματισμό του, έως τη συγκρότηση, χάριν της υπεύθυνης ενημέρωσης της κυβέρνησης, πλήρους ειδικού φακέλου πάνω στο θέμα (τα πορίσματα από τη μελέτη του οποίου και θα παρουσιάσω στη συνέχεια), ουδέποτε οι αρμόδιοι Βρετανοί παράγοντες απέκλιναν από το βασικό αυτό συμπέρασμα.

Δεν υπάρχει, επίσης, οποιοσδήποτε σοβαρός λόγος για να αμφισβητηθεί η ειλικρίνεια της ομολογίας και των Γερμανών ιθυνόντων ότι η καθυστέρηση της εφαρμογής του Σχεδίου Barbarossa οφειλόταν στην εκτροπή προς τα Βαλκάνια. Ο Hitler και οι κορυφαίοι συνεργάτες του θα είχαν, προκειμένου να δικαιολογήσουν την αποτυχία τους στη Ρωσία, κάθε λόγο να αρνηθούν ακριβώς τις ευθύνες που συνεπαγόταν η ηθελημένη επιλογή τους υπέρ μιας αναπόφευκτα επιβραδυντικής κίνησης προς την κατεύθυνση αυτή και να επακαλεστούν αστάθμητους κατά το δυνατόν παράγοντες – όπως είναι, κατεξοχήν, οι καιρικές συνθήκες¹³. Ο αντίστροφος συλλογισμός, της επίκλησης (πάντως μεταγενέστερης εφόσον η ημερομηνία της επίθεσης παρέμενε μυστική), αντί της αναπόφευκτης προσαρμογής στις έκτακτες ανάγκες καιρικές συνθήκες, της ηθελημένης αναθεώρησης προκαθορισμένου χρονοδιαγράμματος, αντιφάσκει με τους κανόνες της απλής λογικής. Αλλ' υπάρχει και ένα πρόσθετο, εύλογο ερώτημα: πώς θα ήταν, πράγματι, δυνατό, να προβλεφθεί από τις 27 Μαρτίου, οπότε και αποφασίστηκε η αναβολή, η εξέλιξη των καιρικών συνθηκών κατά το δεύτερο ήμισυ του Μαΐου;

Οι επισημάνσεις αυτές προσφέρουν το νήμα που οδηγεί και στην ερμηνεία ενός συλλογισμού που διατύπωσαν ορισμένοι μεταξύ των επιτελών που συνήρghσαν στην εφαρμογή του Σχεδίου Barbarossa. Τα ηγετικά στελέχη του γερμανικού στρατού είχαν εντοπίσει σταθερά την αιτία της καθυστερημένης εισβολής στη Ρωσία στη στροφή προς τα Βαλκάνια: οι στρατάρχες Keitel, Goering και von Paulus, καθώς και ο στρατηγός Jodl, κατά τη δίκη της Νυρεμβέργης¹⁴, ο αρχιναύαρχος Roeder¹⁵, οι στρατηγοί Guderian, Warlimont, Greiner και von Tippelskirch σε μεταγενέστερα δημοσιεύματά τους¹⁶, οι στρατάρχες von Rundstedt και von Kleist, σε προφορικές μαρτυρίες τους, έχοντας συνομιλήσει και με άλλους κορυφαίους Γερμανούς στρατιωτικούς οι Shulman, Marshall και

13. Την άποψη αυτή υποστηρίζει και ο Higgins, *Hitler and Russia*, Νέα Υόρκη 1966, σ. 110.

14. *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, Nuremburg, 1947-1949*, vol X, σσ. 522-3, vol. XV, σσ. 384-385. *Trial of German Major War Criminals*, part six, Λονδίνο 1947, σ. 241. *Nazi conspiracy and Aggression*, ann. II, σ. 1109.

15. E. Roeder, *Struggle for the Sea*, Λονδίνο 1959, σ. 197, *My Life*, Annapolis 1960, σ. 338.

16. W. Warlimont, *Inside Hitler's Headquarters*, Νέα Υόρκη 1964, σ. 128, 143, 147, H. Greiner, *Die Oberste Wehrmachtführung 1939-1943*, Wiesbaden 1951, σ. 382-383, K. von Tippelskirch, *Geschichte des Zweiten Weltkriegs*, Bonn 1959, σ. 175.

Liddell-Hart¹⁷. Από τον γενικό αυτό κανόνα απέκλινε μερικώς η εκ των υστέρων προφορική αναφορά από τον στρατηγό Franz Halder στις καιρικές συνθήκες, ως αιτίας, η οποία ούτως ή άλλως θα είχε, κατά την άποψή του, οδηγήσει στην αναβολή της επίθεσης κατά της ΕΣΣΔ, έστω και αν δεν είχαν προηγηθεί οι πολιτικο-στρατηγικοί λόγοι που την επέβαλαν. Συγκεκριμένα, ο επιτελάρχης του Hitler κατά τον σχεδιασμό και την αρχική εκτέλεση της επιχείρησης, μολονότι στις επιμελώς συντεταγμένες και εκτεταμένες καταγραφές του Ημερολογίου του δεν είχε ειδικώς αναφερθεί στις καιρικές συνθήκες, εισήγαγε, μετά τον πόλεμο, την άποψη ότι δεν ήταν, ούτως ή άλλως, δυνατή η έναρξη της επιχείρησης ενωρίτερα, εφόσον η ασυνήθιστη υπερχείλιση του ποταμού Μπουγκ θα παρακώλυε την προέλαση των γερμανικών δυνάμεων¹⁸. Προσπάθεια απόδοσης, άραγε, σε αστάθμητους παράγοντες των ευθυνών του ως εισηγητή και υπεύθυνου εφαρμογής των σχεδίων εισβολής στη Ρωσία¹⁹; Την ίδια περίπου άποψη υιοθέτησε και ο στρατηγός Moller-Hildebrand, υπασπιστής του Halder: ούτως ή άλλως, η επιχείρηση Barbarossa δεν ήταν δυνατό να είχε αρχίσει τον Μάιο εξαιτίας της όψιμης άνοιξης²⁰. Την πιθανότητα αυτή υπαινίσσεται, συνοπτικά, και ο στρατηγός Blumentritt, Αρχηγός του Επιτελείου της Τετάρτης Στρατιάς και Αρχηγός Επιχειρήσεων του Ανωτάτου Αρχηγείου της Βέρμαχτ από το 1942, μολονότι διευκρινίζει ότι η αναβολή των έξι εβδομάδων υπαγορεύθηκε από την ανάγκη να προηγηθεί η εκστρατεία στα Βαλκάνια²¹. Μια άλλη, τέλος, παραλλαγή της ίδιας άποψης πρότεινε, το 1950, ο υποναύαρχος Kurt Assman: ο Hitler ανέβαλε την εκστρατεία κατά τέσσαρες εβδομάδες εξαιτίας της εκστρατείας στα Βαλκάνια και, εν συνεχεία, για δέκα επιπλέον ημέρες, εξαιτίας των ασυνήθιστων βροχοπτώσεων τον Μάιο²².

17. B. H. Liddell Hart, *The Other Side of the Hill*, σ. 251, 131-132, M. Schulman *Defeat in the West*, Νέα Υόρκη 1948, σ. 61-65, General Marshall's Report: *The Winning of the War in Europe and the Pacific*, Νέα Υόρκη 1945, σ. 1.

18. Εκτενής σχετική αναφορά σε Ζαπάντη, *ό.π.*, σ. 471-487.

19. Κατά την άποψη, μάλιστα, του Koch "It was not Hitler's eyes that were turned eastwards, but those of Halder": H.W. Koch, "Hitler's Programme and the Genesis of Operation Barbarossa", *Historical Journal*, 26, no. 4, 1983, σ. 897.

20. Βλ. επίσης, D. Vogel, "Das Eingreifen Deutschlands auf dem Balkan", *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg*, τόμ. 3, Stuttgart 1984, σ. 483.

21. G. Blumentritt, "Moscow", *The Fatal Decisions*, Νέα Υόρκη 1956, σ. 51. Προγενέστερα, του ιδίου, Von Rundstedt, *The Soldier and the Man*, Λονδίνο 1952, σ. 101.

22. K. Assman, "The Battle for Moscow. Turning Point of the War", *Foreign Affairs*, 28/2 (January 1950), σ. 309-326.

Οι σκέψεις αυτές είχαν διατυπωθεί όταν η Βρετανική Κυβέρνηση επιφόρτισε ομάδα ειδικών να διερευνήσει συστηματικά το θέμα. Τα μέλη της ομάδας βασίστηκαν κατά κύριο λόγο στα γερμανικά αρχεία του Πολέμου, όσα είχαν περισωθεί, τα οποία είχαν συγκεντρωθεί στο ειδικό «Enemy Documents Section» του Πρωθυπουργικού Γραφείου και χρησιμοποίησαν, επιπρόσθετα, ορισμένες πηγές, απόρρητες και εμπιστευτικές, προέλευσης βρετανικής: μεταξύ άλλων τις συνεντεύξεις με τους Keitel, Jödl, Rundstedt και, ακόμη, Halder. Επικεφαλής τοποθετήθηκε ο έγκριτος ιστορικός Esmond M. Robertson, μέλος του Ινστιτούτου για την Σύγχρονη Ιστορία του Μονάχου και, μετέπειτα, μετά την αποχώρησή του, καθηγητής στο Τμήμα Ιστορίας του Πανεπιστημίου του Εδμβούργου. Το προϊόν της συγκεκριμένης απόρρητης έρευνας, η οποία διήρκεσε έως το 1955, διατέθηκε αποκλειστικά για την υπηρεσία ως «restricted study, not published», χαρακτηρίζεται το κείμενο του υπομνήματος, το οποίο τελικώς συνέταξε με τον τίτλο: “Barbarossa: the origins and development of Hitler’s plan to attack Russia”²³.

Η αποκάλυψη του φακέλου Robertson ενέχει ιδιαίτερη σημασία για την επαλήθευση του γεγονότος ότι η αναγκαστική στρέψη της Γερμανίας στα Βαλκάνια ανέστειλε την έγκαιρη εφαρμογή του σχεδίου Barbarossa. Το κύρος του ίδιου του συντάκτη του κειμένου, ο χρόνος που κατανάλωσε και το υλικό που του παρασχέθηκε για να φέρει το έργο του σε πέρας, η απόλυτη αντικειμενική διάθεση που ήταν φυσικό να τον εμπνέει στη σύνταξη της απόρρητης έκθεσης που αποσκοπούσε στην ορθή και υπεύθυνη ενημέρωση της Βρετανικής Κυβέρνησης, το γεγονός, ακόμη, ότι οι τυχόν αμφισβητήσεις έναντι της ευρύτατα αποδεκτής άποψης για τους λόγους που επέβαλαν την καθυστέρηση των πέντε εβδομάδων είχαν ήδη διατυπωθεί, όλα συνηγορούν υπέρ της απόδοσης καθοριστικής βαρύτητας στο σημαντικό αυτό κείμενο.

Εγκύπτοντας συστηματικά στο θέμα, εξαντλώντας πρώτος τις διαθέσιμες πηγές, ως και τις πλέον απόρρητες, με αποκλειστικό κριτήριο την ορθή στάθμιση και την αντικειμενική ενημέρωση της Βρετανικής Κυβέρνησης, ο Robertson συνήγαγε και τεκμηρίωσε τα συμπεράσματά του, μη αποκλίνοντας σ’ ό,τι ιδιαίτερα αφορά την έναρξη της εφαρμογής του Σχεδίου Barbarossa από τις γενικές υποθέσεις που είχαν διατυπωθεί από τους πρωταγωνιστές στην ανέλιξη των γεγονό-

23. P. R. O., CAB 146/5, “Barbarossa; The origins and development of Hitler’s plan to attack Russia”. Ο Robertson ουδέποτε, πράγματι, έκανε ο ίδιος χρήση του υλικού του φακέλλου, αρκούμενος να επαναλάβει το βασικό πόρισμά του (“Hitler turns from the West to Russia, May-December 1940”, R. Boxes and E. Robertson, *Paths to War: New Essays on the Origins of the Second World War*, Λονδίνο 1989, σ. 379).

των. Αφετηρία στη διατύπωση των θέσεών του αποτέλεσε η υπογράμμιση, ως θεμελιακού γεγονότος, της χρονικής μετάθεσης της επίθεσης:

Παρά την επιτακτική ανάγκη να αρχίσει εγκαίρως η επιχείρηση Barbarossa, έξη πολύτιμες εβδομάδες χάθηκαν. Ειδικότερα, ο Robertson σημειώνει: Ο Halder, ως αρχηγός του Γερμανικού Γενικού Επιτελείου, ανησυχούσε πάρα πολύ ενόψει μιας ενδεχόμενης αναβολής· και ο Rundstedt, απαντώντας στο ερώτημα αυτό, θα επισημάνει μεταγενέστερα ότι, ως αποτέλεσμα της προγενέστερης εμπειρίας του από τη Ρωσία, κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η καθυστέρηση τον είχε εμβάλει σε μεγάλη ανησυχία. Ήταν εύλογο, κατά συνέπεια, να ανακύψει το ερώτημα: γιατί, τότε και ποια θα ήταν η χρονική διάρκεια της αναβολής;²⁴

Στο εκτεταμένο κείμενό του, ο Robertson επιβεβαιώνει αρχικά τη γενική διαπίστωση ότι η πορεία του ελληνοϊταλικού πολέμου επέδρασε σημαντικά στην εξέλιξη των σχέσεων της Γερμανίας με τη Σοβιετική Ένωση – σε βαθμό, μάλιστα, και σε έκταση που υπερβαίνει τις τετοιμημένες εκτιμήσεις. Η επιδείνωση των σχέσεων με τη Μόσχα και η εγκατάσταση βρετανικών βάσεων στο Αιγαίο –στην Κρήτη και τη Λήμνο–, μοιραίο αποτέλεσμα του ιταλικού «φιάσκο», είχαν αναδείξει την ανάγκη μιας δραστηρής γερμανικής παρέμβασης στα Βαλκάνια²⁵. Η αμοιόδοχη υπηρέσια που, ευθύς μετά τη λήξη του πολέμου, συγκρότησε η Βρετανική Κυβέρνηση, είχε ήδη διευκρινίσει, πριν από την ενδελεχέστερη ανάλυση του Robertson, ότι «το [γερμανικό] σχέδιο απέβλεπε στην προστασία της νότιας πτέρυγας του ανατολικού μετώπου πριν από την επίθεση στη Ρωσία, της έξωσης – συγκεκριμένα – των Βρετανών από τη στρατηγική αυτή ζώνη· αναμφίβολα, τα γεγονότα που είχαν συντελεστεί στα Βαλκάνια κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είχαν επιδράσει σ' αυτή την απόφαση»· και χαρακτήριζε την γερμανική παρέμβαση ως «μέτρο αμυντικό»²⁶. Προς την ίδια κατεύθυνση συνέκλιναν ενωρίς και οι πλέον έγκυρες γερμανικές μαρτυρίες. Ενωρίς, εξάλλου, όπως επισημαίνει ο Robertson, ορισμένοι και από αυτούς τους κορυφαίους συνεργάτες του Hitler, ο Brauchitsch ή ο Halder, είχαν επισημάνει τον κίνδυνο μη τυχόν η Γερμανία, μετά την αποτυχία της Ιταλίας, κληθεί να αντιμετωπίσει, με τον τρόπο αυτό, ένα ευρύτερο “νότιο μέτωπο”, από την Ισπανία ως την Ελλάδα· έφθασαν, μάλιστα, να χαρακτηρίσουν ακόμη και ως «ασύνετη» την επιχείρηση Barbarossa. «αν – υπογράμμιζαν – επιχειρή-

24. P. R. O., CAB 146/5, “Barbarossa...”, σ. 112.

25. P. R. O., CAB 146/5, “Barbarossa...”, σ. 87-88.

26. P. R. O., CAB 106/511, Historical Section Office of the Cabinet: “War Office summary on Greece’s campaign of the Axis”.

σουμε τότε να εισβάλουμε στη Ρωσία, η κατάστασή μας θα αποβεί δυσχερέστερη»²⁷. Ο ίδιος ο Γερμανός δικτάτορας, από την πλευρά του, είχε επίγνωση των πολιτικών επιπτώσεων των στρατιωτικών πρωτοβουλιών του· όμως, μολονότι είχε, ευθύς μετά την ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος, διαισθανθεί τον κίνδυνο διαταραχής των γενικότερων στρατηγικών του σχεδιασμών, θεώρησε αναπόφευκτη τη σύναψη των δύο επιχειρήσεων. Τα γεγονότα, εξ άλλου, που επακολούθησαν δεν προσφέρονταν για να τον οδηγήσουν σε αναθεώρηση της απόφασής του. Αντίθετα, η σταθεροποίηση των ελληνικών θέσεων στην Αλβανία και η αποστολή –μετά τον θάνατο του Μεταξά– βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων στην ηπειρωτική Ελλάδα έτειναν να υπογραμμίσουν, έτι περαιτέρω, τη σκοπιμότητα μιας άμεσης γερμανικής επέμβασης.

Συνεπαγόταν, πράγματι, η εκτέλεση της επιχείρησης Marita την αναγκαστική μετάθεση του χρόνου έναρξης της επιχείρησης Barbarossa; Αρχικά, κατά την διαπίστωση του Robertson, ο Hitler, προκειμένου να ευοδωθεί η χρονικά προγενέστερη επιχείρηση κατά της Ελλάδας, δεν είχε προφανώς κρίνει αναπόφευκτη τη μετάθεση της ημερομηνίας έναρξης της εκστρατείας εναντίον της ΕΣΣΔ. Η εξήγηση συνέχεται με το γεγονός ότι η Ανατολική Γερμανική Διοίκηση ανέμενε μια ταχεία επικράτηση στη Ρωσία. Ο ίδιος ο Hitler είχε, με έκδηλη υπεροψία, υποτιμήσει τις δυνατότητες των αντιπάλων του και, σε κάθε περίπτωση, έκρινε δυνατή την ολοκλήρωση της Marita ενόσω οι καιρικές συνθήκες δεν θα επέτρεπαν, ούτως ή άλλως, να εγκατασταθεί η εκστρατεία κατά της Σοβιετικής Ένωσης²⁸. Πράγματι, μολονότι επί μακρόν, μετά την αρχική απόφασή του, δεν είχε προσδιοριστεί επακριβώς η ημερομηνία, η εισβολή προβλεπόταν να πραγματοποιηθεί κατά το τελευταίο στάδιο της άνοιξης. Σύμφωνα με την αρχική πρόταση του Hitler, εάν ο χειμώνας ήταν ομαλός η εκστρατεία κατά της ΕΣΣΔ θα όφειλε να εξαπολυθεί περί τα μέσα Μαΐου²⁹. Η εισβολή στην Ελλάδα δεν θα διαρκούσε – πίστευε – περισσότερο από τρεις έως τέσσερις εβδομάδες: υπό ευνοϊκές καιρικές συνθήκες, θα άρχιζε ενωρίς και θα ολοκληρωνόταν αργά τον Μάρτιο –

27. P. R. O., CAB 146/5, "Barbarossa...", σ. 102.

28. Op. cit., σσ. 96, 107. Ο ίδιος ο Robertson έχει επισημάνει το ίδιο γεγονός σε μεταγενέστερο άρθρο του: "Hitler turns from the West to Russia, May-December 1940", R. Boxes and E. Robertson, *Paths to War: New Essays on the Origins of the Second World War*, London 1989.

29. P. R. O., CAB 146/5, "Barbarossa...", σ. 105. Στην περίληψη του Halder για τη σύσκεψη της 5ης Δεκεμβρίου 1940 σημειώνεται ότι η εκστρατεία θα άρχιζε την άνοιξη όχι μόνο λόγω της εποχής αλλά και γιατί η γερμανική ισχύς θα έφθανε στο μέγιστο σημείο της την άνοιξη του 1941. Ό.π.

έστω, υπό αντίξοες περιστάσεις, εντός του Απριλίου³⁰. Ο Robertson συνοψίζει την κατάσταση ως εξής: «Στις 5 Δεκεμβρίου ορίστηκε η 15η Μαΐου, ως η εγγύτερη πιθανή ημερομηνία για την επίθεση. Η οδηγία υπ' αριθ. 21 δεν προέβλεψε επακριβώς τον χρόνο, αλλά καθόρισε ότι το στάδιο της προπαρασκευής θα όφειλε να έχει ολοκληρωθεί έως τις 15 Μαΐου». Συγκεκριμένη ημερομηνία δεν ορίστηκε ούτε και κατά τις αντίστοιχες συσκέψεις της 8ης-9ης Ιανουαρίου, ή της 3ης Φεβρουαρίου. Στις 24 Ιανουαρίου, υπηρεσιακό υπόμνημα με αναφορά στα αποθέματα πετρελαίου μνημόνευε την 1η Ιουνίου, ως πιθανή για την έναρξη της επίθεσης: προφανώς και η Ανώτατη Διοίκηση προσανατολιζόταν στο δεύτερο δεκαπενθήμερο του Μαΐου³¹.

Στο σημείο αυτό θα ήταν εύλογο να τεθεί το ερώτημα αν η διάθεση μάχιμων μονάδων χάριν της επιχείρησης Marita δεν θα εξασθενούσε τη δύναμη που προβλεπόταν να διατεθεί για την επιχείρηση Barbarossa – αν ήταν, ειδικότερα, αναγκαίο και, ταυτόχρονα, εφικτό οι δυνάμεις που θα αποστέλλονταν στα Βαλκάνια να μεταφερθούν έγκαιρα, στη συνέχεια, στο Ανατολικό μέτωπο. Η απάντηση απορρέει από τις επισημάνσεις που προηγήθηκαν: η Ανώτατη Διοίκηση, εκτιμώντας ότι η προέλαση στη νοτιοανατολική Ευρώπη θα ήταν ταχεία, θεωρούσε την επαναχρησιμοποίησή τους δυνατή μετά από τρεις εβδομάδες. Κατά συνέπεια, μολονότι ορισμένες μονάδες που θα στρέφονταν προς την Ελλάδα προορίζονταν να συμμετάσχουν και στην επίθεση κατά της ΕΣΣΔ, η τελευταία θα ήταν δυνατό να εξαπολυθεί εγκαίρως, ενόψει ενός επιχειρησιακού σχεδιασμού ολιγόμηνης αναγκαστικά διάρκειας³².

Με την πάροδο, εντούτοις, του χρόνου, ο ρους των πολεμικών επιχειρήσεων έμελλε να μεταβληθεί αισθητά στο περιφερειακό πεδίο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Ανατολικής Μεσογείου. Παρά την έκδηλη υπεροχή της Γερμανίας στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο, η υποχώρηση των Ιταλών στην Αλβανία και η ένταση της βρετανικής μαχητικότητας στην Αφρική, αναδείκνυε την ανάγκη για την κατάστρωση στρατηγικής ικανής να υπηρετήσει όχι μόνο τις επιθετικές βλέψεις, αλλά και τις αμυντικές ανάγκες του Ράιχ. Η ιταλική ήττα επιβεβαιωνόταν μετά την αποτυχία και της πολυδιαφημισμένης “εαρινής επί-

30. P. R. O., CAB 146/5, “Barbarossa...”, σ. 96. Ομιλώντας στις 19 Ιανουαρίου 1941 στον Μουσολίνι ο Hitler είχε αναφερθεί στην περίοδο πριν από το τέλος Μαρτίου (*Ciano's Diplomatic Papers*, σ. 420).

31. P. R. O., CAB 146/5, “Barbarossa...”, σ. 112. Είναι φανερό ότι ο Robertson δεν αντιμετωπίζει το δίλημμα του A. Hillgruber, αν η 15η Μαΐου είχε οριστεί, πράγματι, ως ημέρα επίθεσης ή, απλώς, ολοκλήρωσης της προετομασίας για την επίθεση (ό.π., σ. 339).

32. P. R. O., CAB 146/5, “Barbarossa...”, σ. 96. Επιβεβαίωση: *Grand Strategy...*, ό.π. III, σ. 69.

θεσης” –υπό την επιτόπια καθοδήγηση του ίδιου του Mussolini³³· και, παράλληλα, οι Βρετανοί ενίσχυαν την παρουσία τους, πέρα και από το Αιγαίο, στην ηπειρωτική Ελλάδα. Κατά συνέπεια, στις 17 Μαρτίου ο Hitler επανερχόταν στο Σχέδιο Marita, προσβλέποντας πλέον στον έλεγχο της Αττικής ή και, ενδεχομένως, της Πελοποννήσου· και ο Robertson συμπεραίνει: «Μολονότι δεν μνημονεύεται η αναβολή της εφαρμογής του Σχεδίου Barbarossa πριν από το φιλοσυμμαχικό πραξικόπημα στο Βελιγράδι, στις 27 Μαρτίου, η διεύρυνση του στόχου της Marita, σε συνδυασμό με την ενίσχυση της γερμανικής άμυνας αλλού, οφείλει να θεωρηθεί ως σημαντικός καθοριστικός παράγοντας της αναβολής»³⁴. Ήδη όμως το πραξικόπημα στο Βελιγράδι επέτεινε την άμεση ανάγκη μιας δραστηκής στρατιωτικής παρέμβασης, κατά μείζονα μάλιστα λόγο εφόσον οι συνέπειές του θα ήταν, κατά την άποψη του ίδιου του Hitler, σοβαρότερες μετά την επίθεση κατά της Ρωσίας³⁵. Συνδυασμένη επιχείρηση κατά της Ελλάδος και της Γιουγκοσλαβίας όφειλε να αναληφθεί χωρίς καθυστέρηση, έστω και με τη συμβολή δυνάμεων που είχε αρχικά προβλεφθεί να σταλούν στο ανατολικό μέτωπο: η καθυστέρηση της επιχείρησης Barbarossa αποδεικνύεται αναπόφευκτη.

Ιδού το τελικό έναυσμα για τον επαναπροσδιορισμό της ημερομηνίας εισβολής στο σοβιετικό έδαφος! Στις 3 Απριλίου εκδόθηκε η σχετική διαταγή της Ανώτατης Στρατιωτικής Διοίκησης, της οποίας και καταγράφει ο Robertson τα στάδια εφαρμογής. Στις 6 Απριλίου η μεταβολή των αρχικών σχεδίων είχε ολοκληρωθεί και στις 7 Απριλίου διευκρινιζόταν από τον Brauchitsch, με ρητή διαταγή του, ότι «η εξέλιξη της πολιτικής κατάστασης στη Γιουγκοσλαβία, σε συνδυασμό με την ανάγκη ανάπτυξης μεγαλύτερων δυνάμεων στη νοτιοανατολική πτέρυγα, επιβάλλει μεταβολές στην πορεία εφαρμογής του Σχεδίου Barbarossa». Η αναβολή θα διαρκούσε τέσσερις έως έξη εβδομάδες: «Όλα τα προκαταρκτικά σχέδια θα συμπληρωθούν ώστε να καταστεί δυνατό να πραγματοποιηθεί η επίθεση [κατά της Σοβιετικής Ένωσης] περίπου στις 22 Ιουνίου. Η ημερομηνία αυτή θα επιβεβαιωθεί μετά από συνάντηση του ίδιου του Hitler με τον Warlimont στις 30 Απριλίου, οπότε και θα οριστεί η 23η Μαΐου, ως ημέρα κορύφωσης της προσπάθειας για τη συγκέντρωση των μάχιμων γερμανικών δυνάμεων»³⁶.

33. Επί της σημασίας της «εαρινής επίθεσης», Γ. Ν. Θεοφάνους, *Το μοιραίο 1941. Οι αποφάσεις που κατέστρεψαν το Hitler*, σ. 138-139.

34. P. R. O., CAB 146/5, “Barbarossa...”, σ. 114, Βλ. και επανάληψη της άποψης, *Grand Strategy...*, III, σ. 69.

35. P. R. O., CAB 146/5, “Barbarossa...”, σ. 115, Βλ. και *Grand Strategy...*, ό.π., III, σ. 71-72.

36. P. R. O., CAB 146/5, “Barbarossa...”, σ. 115-116.

Θα ήταν, άραγε, δυνατό να υποτεθεί ότι όσα γεγονότα συντελέστηκαν μετά την γερμανική εισβολή στην Ελλάδα και την Γιουγκοσλαβία, στις 6 Απριλίου του 1941, ιδιαίτερα η μάχη της Κρήτης, συνέβαλαν στην περαιτέρω αναβολή της αρχικά καθορισμένης ημερομηνίας για την έναρξη της επιχείρησης Barbarossa; Το ερώτημα θα ήταν περισσότερο εύλογο, αν δεν είχε η τελευταία αυτή μετατοπιστεί ήδη χρονικά ως αποτέλεσμα της διεύρυνσης του στόχου της επιχείρησης Marita και της πραξικοπηματικής μεταβολής στο Βελιγράδι. Τα επίσημα γερμανικά έγγραφα που κατασχέθηκαν μετά τη λήξη του πολέμου επιβεβαιώνουν ότι το σχέδιο για την κατάληψη της Ελλάδος δεν προέβλεπε, κατά την κατάρτιση ή κατά το στάδιο της αρχικής εφαρμογής του, την εισβολή στην Κρήτη³⁷. Η πρώτη εισήγηση για την επίθεση κατά της Μεγαλονήσου υποβλήθηκε στις 15 Απριλίου και, δέκα ημέρες αργότερα, εκδόθηκε η οδηγία που επέτασσε την διεξαγωγή της επιχείρησης υπό την κωδική ονομασία “Merkur”. Υπήρχαν Γερμανοί εντελώς πρόθυμοι να αποδεχτούν τον κίνδυνο να καθυστερήσει η έναρξη της επιχείρησης Barbarossa, αν τυχόν η μάχη της Κρήτης παρατεινόταν³⁸. Η κατάληψη όμως της Μεγαλονήσου ολοκληρώθηκε ενωρίς, την 1η Ιουνίου, μία δηλαδή εβδομάδα μετά την προγραμματισμένη ημερομηνία για τη συγκέντρωση των γερμανικών στρατευμάτων που προορίζονταν να μετάσχουν στην εκστρατεία κατά της Σοβιετικής Ένωσης και απαιτήσε, πραγματι, τη χρήση πρόσθετων στρατιωτικών και αεροπορικών δυνάμεων. Μόλοντούτο, η νέα αναβολή δεν κρίθηκε αναγκαία. Συγκεκριμένα, έγινε δεκτό ότι οι μονάδες που θα συμμετείχαν στην επιχείρηση “Merkur” θα ήταν δυνατό να διοχετευτούν εγκαίρως στο Ανατολικό μέτωπο³⁹. Στο σημείο αυτό, οι βασικές διαπιστώσεις του Robertson διασταυρώνονται με ένα εμπιστευτικό έγγραφο «υπηρεσιακής αποκλειστικής χρήσης» (απόρρητο ως το 1997), το οποίο είχε συνταχθεί από τον ιστορικό κλάδο του Πρωθυπουργικού Γραφείου- το Φεβρουάριο του 1951:

Ο Hitler είχε αρχικά την πρόθεση να καταλάβει το βόρειο μόνο τμήμα της Ελλάδος, όχι την Πελοπόννησο. Αλλά τόσο το Ναυτικό, όσο και η Αεροπορία, άσκησαν πίεση για την επέκταση της επιχείρησης Μαρίτα προκειμένου να περιληφθεί ολόκληρη η Ελλάδα. Όταν η επιχείρηση αυτή είχε σχεδόν ολοκληρωθεί η Luftlotte 4 υπέβαλε το σχέδιο για την κατάληψη της Κρήτης. Ο Hitler δέχτηκε να εκτρέψει τις αναγκαίες δυνάμεις, αλλά

37. P. R. O., CAB 106/511, Historical Section Office of the Cabinet: “War Office summary on Greece’s campaign of the Axis”.

38. P. R. O., CAB 146/347, Note to Brigadier K. V. Barker-Benfield, June 11, 1948, Cabinet Office.

39. P. R. O., CAB 146/5, “Barbarossa...”, σ. 116-117.

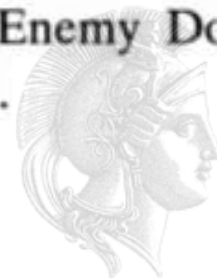

υπό τον όρο και μόνο ότι η επιχείρηση θα ευοδωνόταν ταχέως και με τρόπο ώστε να μην αναστείλει την συγκέντρωση των δυνάμεων για τον *Barbarossa*· και ότι τα στρατεύματα που θα αποστέλλονταν στην Κρήτη θα ήταν διαθέσιμα για την άμεση εκπλήρωση νέας αποστολής⁴⁰.

Πράγματι, παρά την ανησυχία της Ανώτατης Γερμανικής Διοίκησης για τις ενδεχόμενες επιπτώσεις της επιχείρησης “*Merkur*” επί της αντίστοιχης *Barbarossa*, ιδιαίτερα μετά την αποστολή ισχυρών αεροπορικών δυνάμεων και τις βαριές απώλειες που υπέστησαν, οι Γερμανοί αποδεικνύονταν τελικώς ικανοί να κυριεύσουν την Κρήτη χωρίς να αποκλίνουν εκ νέου από την προκαθορισμένη ημερομηνία για την έναρξη της εκστρατείας κατά της Σοβιετικής Ένωσης. Καθοριστική για την επικράτησή τους υπήρξε η νικηφόρα προέλαση των στρατευμάτων τους, ενωρίς, στο πεδίο των επιχειρήσεων. Οπωσδήποτε, οφείλει να σημειωθεί ότι ο στρατάρχης List είχε βρεθεί στην ανάγκη, ευθύς μετά την έναρξη της απόβασης, να διατάξει τη μεταφορά ελαφρών αντιαεροπορικών από την ηπειρωτική Ελλάδα στην Κρήτη: «η αντικατάστασή τους για την *Barbarossa*», επεσήμανε ήδη ο Halder στο ημερολόγιό του, «θα έπρεπε να αναζητηθεί αλλού». Το σοβαρότερο όμως πρόβλημα δημιουργήθηκε εξαιτίας της αναγκαστικής εμπλοκής ισχυρών αεροπορικών δυνάμεων. Η ηγεσία του Γενικού Επιτελείου εξέφραζε, δύο εικοσιτετράωρα μετά την έναρξη της επίθεσης, το φόβο ότι η *Luftwaffe* δεν θα ήταν έγκαιρα έτοιμη για να συμμετάσχει στην επιχείρηση κατά της Σοβιετικής Ένωσης· σύμφωνα, μάλιστα, με την άποψη του στρατηγού Heusinger, Διοικητή Επιχειρήσεων της Ανώτατης Στρατιωτικής Διοίκησης, η εκτέλεση της επιχείρησης θα όφειλε πιθανότατα να αναβληθεί. Αν η γερμανική ηγεσία δεν ήταν εξίσου σταθερή και άτεγκτη στην εφαρμογή της απόφασής της, ίσως η έναρξη της εφαρμογής του Σχεδίου *Barbarossa* να μην είχε τελικά πραγματοποιηθεί ούτε στις 22 Ιουνίου 1941. Στις 27 Μαΐου, τέσσαρες ημέρες πριν από την αναγγελία της τελικής νίκης στην Κρήτη, είχε οριστικά επιβεβαιωθεί η δυνατότητα εισβολής στη Σοβιετική Ένωση κατά την προκαθορισμένη ημερομηνία⁴¹. Το γεγονός όμως αυτό δεν σημαίνει ότι είχε επιτευχθεί και η υπερπήδηση όλων των προσκομμάτων που δημιούργησε η αφηνιαστική διεμβολή της επιχείρησης «*Merkur*» στην εφαρμογή των γενικότερων στρατηγικών σχεδίων τους. Χαρακτηριστικά, ο στρατάρχης Kesselring θα αναζητήσει μάταια τις αερομεταφερόμενες δυνάμεις που θα προσφέρονταν για να καλύψουν ζωτικές ανάγκες στο ρωσικό μέτωπο:

40. P. R. O., CAB 146/367, Historical Branch/Cabinet Office: Enemy Document Section: “The strategic importance of Crete, 1940-1941”, February 1951.

41. P. R. O., CAB 146/5, “*Barbarossa...*”, σ. 116-117.

οι επιπλέον αυτές δυνάμεις, σε ανθρώπινο δυναμικό και σε μεταγωγικά αεροσκάφη, είχαν απολεστεί στην Κρήτη⁴²...

Θα ήταν, άραγε, υπό τις συνθήκες αυτές, δυνατό να διατυπωθεί η υπόθεση ότι η αναβολή στην έναρξη εφαρμογής της επιχείρησης Barbarossa υπαγορεύτηκε, έστω και επιπρόσθετα ή μερικώς, από την ανετοιμότητα του στρατεύματος ή τα καιρικά φαινόμενα; Θα ήταν, πράγματι, νοητή η πιθανή επισήμανση ενός ανάλογου φαινομένου να έχει παρεμβληθεί στη συγκεκριμένη χρονική ακολουθία που διαγράφεται, έως τον Απρίλιο 1941, υπό την επίδραση των πολιτικοστρατιωτικών εξελίξεων; Πότε, τελικά, έγινε η διαπίστωση αυτή; Τα γεγονότα που επικαλείται ο Robertson καθιστούν περιττή την αναζήτηση στοιχείων ικανών να στηρίξουν την άποψη ότι «ανεξάρτητα από τη βαλκανική εκστρατεία, η επίθεση εναντίον της Ρωσίας δεν θα μπορούσε να έχει αρχίσει πολύ ενωρίτερα απ' ότι άρχισε εξαιτίας της γενικής έλλειψης υλικού, από την οποία τότε υπέφερε ο γερμανικός στρατός»⁴³. Αλλά δεν ήταν εύλογο και να έχει υποθέσει, όταν διατύπωνε το πόρισμα των ερευνών του, ότι η επίσκληση των έντονων βροχοπτώσεων που είχε επικαλεστεί ο Halder ως αιτία που, ούτως ή άλλως, ήταν φυσικό να επιβραδύνει, εν μέρει πάντοτε, την έναρξη της επιχείρησης, θα αναγόταν σε κύριο ερμηνευτικό παράγοντα της μοιραίας καθυστέρησης. Μετά από επισταμένη μελέτη, θα δεχτεί ότι, πράγματι, εξαιτίας της υπερχείλισης του Μπουγκ και των παραποτάμων του, έως και μέχρι τον Μάιο, το έδαφος ήταν υγρό και ακατάλληλο για επιχειρήσεις, αλλά ότι η αναβολή της εφαρμογής του σχεδίου Barbarossa είχε σαφώς και οριστικά προσδιοριστεί ήδη από τις 7 Απριλίου και είχε επιβεβαιωθεί στις 30 του ίδιου μηνός – υπό την υπαγόρευση λόγων καθαρώς πολιτικών και στρατιωτικών. Οι πλημμύρες, θα καταλήξει, δεν επέδρασαν αρνητικά στην τελική συγκέντρωση των στρατευμάτων στον Ανατολικό μέτωπο – όπως είχε ήδη προβλεφθεί – στις 22 Μαΐου. Ουδεμία –συνεχίζει– μαρτυρία ομιλεί περί δυσχερειών στη διαδικασία αυτής της συγκέντρωσης σύμφωνα με το προαποφασισμένο χρονοδιάγραμμα: ο ίδιος, μάλιστα, ο Halder επισημαίνει, στις 25 Απριλίου και στις 6 Μαΐου, ότι το τελευταίο χρονοδιάγραμμα αυτό εκτελείται πιστά και στις 9 Ιουνίου επιβε-

42. Η σύγκριση των δυνάμεων που διατέθηκαν στα δύο μέτωπα στο Γ.Ν. Θεοφάνους, ό.π., σ. 134-5, 139-40. K. Macksay, "The Smolensk Operation, 7 July- 7 August 1941", *The Initial Period of the War on the Eastern Front, 22 June-August 1941*, ed. by Col. D. M. Glantz, Λονδίνο 2001, σσ. 347-348. Επίσης, A. Beevor, *Crete, the Battle and the Resistance*, Λονδίνο 1991, σ. 331, 335.

43. Βλ. κυρίως, M. van Grevel, "The German attack on the USSR: The Destruction of a Legend", *European Studies Review*, 2/1, (January 1972), σ. 69-86.

βαιώνει ότι τα πάντα είναι έτοιμα για τις 22 Ιουνίου, ενώ στις 20 Ιουνίου παρατηρεί ότι τα ύδατα των ποταμών βρίσκονται χαμηλότερα απ' ό,τι συνήθως και ότι οι καιρικές συνθήκες ευνοούν ήδη την εισβολή στη Ρωσία.

Συμπερασματικά, ο Βρετανός ιστορικός τονίζει ότι οι βροχοπτώσεις της άνοιξης του 1941 «θα είχαν έμμεσα, λόγω της καθυστερημένης διέλευσης από την Βουλγαρία, παρεμποδίσει την έναρξη της επιχείρησης *Barbarossa* μεταξύ 15 Μαΐου – 1 Ιουνίου, αν πολιτικοί λόγοι δεν είχαν επιβάλει στους Γερμανούς να εκστρατεύσουν στα Βαλκάνια»· και καταλήγει τονίζοντας κατηγορηματικά ότι οι πλημμύρες δεν αποτέλεσαν καθοριστικό παράγοντα στην αναβολή⁴⁴. Ήδη, χωρίς καν να γνωρίζει την, ακόμη άγνωστη, αναφορά του Esmond Robertson, ο Ανδρέας Ζαπάντης είχε αναφέρει, το 1983, τις σχετικές απόψεις μελετώντας τα μετεωρολογικά δελτία που αφορούσαν την Ανατολική Ευρώπη κατά την άνοιξη του 1941⁴⁵. Ούτως ή άλλως, εξάλλου, ο στρατηγός Niepold θα τονίσει, τέσσερα έτη αργότερα, ότι ακόμη και αν καθυστερούσε, έως τα τέλη Μαΐου, η έναρξη της εισβολής στη Ρωσία κατά τις πρώτες μέρες του Ιουνίου θα είχε καταστήσει δυνατή την κατάκτηση της Μόσχας πριν από το χειμώνα⁴⁶.

Είναι προφανές το συμπέρασμα που αβίαστα συνάγεται από την ενδελεχή αποτίμηση της μαρτυρίας των πρωταγωνιστών στη διαμόρφωση των γεγονότων και καταξιώνει ερευνητικά η απόρρητη «έκθεση Robertson». Η τροπή του ελληνο-ιταλικού πολέμου υποχρέωσε τους Γερμανούς να στραφούν προς τα Βαλκάνια προκειμένου να διασφαλίσουν την νοτιοανατολική τους πτέρυγα ενόψει της εκστρατείας στη Ρωσία. Μολονότι επιχειρήθηκε να μη διαταραχτεί το χρονοδιάγραμμα που είχε αρχικά προβλεφθεί, χρειάστηκε τελικά να αναβληθεί η εφαρμογή του Σχεδίου *Barbarossa* κατά πέντε εβδομάδες. Συγκεκριμένα, η απόφαση αυτή υπαγορεύτηκε από τα γεγονότα που συντελέστηκαν ως αποτέλεσμα της νίκης των Ελλήνων έναντι των Ιταλών και, στη συνέχεια, της επικράτησης, στις 27 Μαρτίου, της φιλοσυμμαχικής παράταξης στο Βελιγράδι. Η αναγκαστική διεύρυνση του πεδίου δράσης στα Βαλκάνια υποχρέωσε τους Γερμανούς να μετακινήσουν την ημερομηνία έναρξης της επίθεσης κατά της Σοβιετικής Ένωσης από τις 15 Μαΐου στις 22 Ιουνίου. Η απόφαση έμελλε να αποδειχθεί, κατά μείζονα λόγο, αναγκαία όταν, στις 25 Απριλίου 1941,

44. P. R. O., CAB 146/5, “Barbarossa...”, σ. 117-118.

45. Α. Ι. Ζαπάντης, *ό.π.*, σ. 513-546.

46. Βλ. “The initial period of War on the Eastern Front, 22 June-August 1941”, *Proceedings of the “Fourth Art and War Symposium* (Garmish 1987), ed. By Gl. D. M. Glantz, Λονδίνο 2001, σ. 74.

διατάχθηκε η κατάληψη και της Κρήτης. Αλλ' η εισβολή του Hitler στα Βαλκάνια δεν επέφερε μόνη την απώλεια πολύτιμου χρόνου· συνεπάχθηκε ακόμη κόστος σημαντικό στο επιχειρησιακό πεδίο. Στην αναπόφευκτη ενίσχυση των μάχμων δυνάμεων που απαιτήθηκαν για την εκτέλεσή της – 24 συνολικά μεραρχίες από τις διαθέσιμες για την εκστρατεία, έξη τεθωρακισμένες από τις 19 που συνολικά διέθετε ο γερμανικός στρατός, 1.200 άρματα έναντι 3.200 που παρατάχθηκαν κατά της ΕΣΣΔ – οφείλει να αναζητηθεί η πηγή σημαντικών προβλημάτων που προέκυψαν κατά την εφαρμογή της επιχείρησης Barbarossa.

ABSTRACT

COSTANTINOS SVOLOPOULOS: *The Repercussions of the German Invasion of the Balkans on the development of Operation Barbarossa in the light of the secret Robinson Report*

Based on archival material and bibliography, in particular on the Robertson report, this paper systematically addresses the crucial question of the delay of the Barbarossa operation of June 1941. The crucial question concerns the causes of the delay: Was it actually the consequence of adverse logistical or weather problems, or did it reflect the strategic imperative of overriding in advance of the Barbarossa operation the resistance of Greece and Yugoslavia, aided by the British in the Balkans? The firm conclusion of the paper, derived from extensive research of archival material, research papers and memoirs written by the political and military planners of the campaigns, is that the five-month delay, which proved critically important for the outcome of the German campaign against Russia, reflected directly the strategic necessity, perceived by the German war planners, to eliminate in advance of the Wehrmacht's Russian campaign the Balkan front, which had the potential to undercut the German effort in its rear.

